

Тернопільська обласна рада
Управління освіти і науки Тернопільської облдержадміністрації
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка
Кафедра теорії та методики трудового навчання та технологій

Проректор з навчальної роботи
Лариса Бондар
«23» серпня 2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

рівень вищої освіти **перший (бакалаврський)**

галузь знань **01 Освіта / Педагогіка**

спеціальність **014 Середня освіта (Образотворче мистецтво)**

освітньо-професійна програма **бакалавра**

Кременець-2019

Шабага С.Б. **Безпека життєдіяльності** [робоча програма з нормативної навчальної дисципліни для студентів першого (бакалаврського) рівня освіти галузі 01 Освіта, за спеціальністю 014 Середня освіта, предметною спеціалізацією: Образотворче мистецтво] / С.Б. Шабага, І.А. Білосевич – Кременець; [б.в.], – 16 с.

Розробники:

Шабага Степан Богданович - доцент кафедри теорії і методики трудового навчання та технологій, кандидат педагогічних наук.

Білосоєвич Іван Анатолійович - доцент кафедри теорії і методики трудового навчання та технологій, кандидат педагогічних наук.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри теорії і методики трудового навчання та технологій

Протокол від. "30" серпня 2019 року № 1

Завідувач кафедри теорії і методики трудового навчання та технологій

Н.В. Бабій

« 30 » серпня 2019 року

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка	Нормативна	
Модулів – 1	Спеціальність: 014 Середня освіта Образотворче мистецтво ОП: Середня освіта Образотворче мистецтво		
Змістових модулів – 2		4-й	4-й
Загальна кількість годин - 90		Семестр	
		7-й	7-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних - 2 самостійної роботи студента – 2,2	Ступінь вищої освіти: бакалавр	Лекції	
		18 год.	4
		Практичні, семінарські	
		16 год.	4
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		56 год.	82
Вид контролю			
		залік	залік

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 34/56; 38% / 62%;
для заочної форми навчання – 8/82; 9% / 91%.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна «Безпека життєдіяльності» є нормативною дисципліною, що включається в навчальні плани як дисципліна обов'язкового вибору. БЖД, як наука, розглядає проблеми охорони здоров'я і безпеки людини у навколишньому середовищі, виявляє небезпечні та шкідливі фактори, розробляє методи і способи захисту людини шляхом зниження небезпечних і шкідливих

факторів до допустимих значень, розробляє способи ліквідації наслідків небезпечних і надзвичайних ситуацій.

Навчальна дисципліна «Безпека життєдіяльності» займає провідне місце у структурно-логічній схемі підготовки фахівця за освітньо-кваліфікаційним рівнем, «бакалавр», оскільки є дисципліною, що використовує досягнення та методи фундаментальних та прикладних наук з філософії, біології, фізики, хімії, соціології, психології, екології, економіки, менеджменту тощо і дозволяє випускнику вирішувати професійні завдання за певною спеціальністю з урахуванням ризику виникнення внутрішніх і зовнішніх небезпек, що спричиняють надзвичайні ситуації та їхніх негативних наслідків.

Мета вивчення дисципліни полягає у набутті студентом компетенцій, знань, умінь і навичок для здійснення професійної діяльності за спеціальністю з урахуванням ризику виникнення техногенних аварій й природних небезпек, які можуть спричинити надзвичайні ситуації та привести до несприятливих наслідків на об'єктах господарювання, а також формування у студентів відповідальності за особисту та колективну безпеку.

Завдання вивчення дисципліни передбачає опанування знаннями, вміннями та навичками вирішувати професійні завдання з обов'язковим урахуванням галузевих вимог щодо забезпечення безпеки персоналу та захисту населення в небезпечних та надзвичайних ситуаціях і формування мотивації щодо посилення особистої відповідальності за забезпечення гарантованого рівня безпеки функціонування об'єктів галузі, матеріальних та культурних цінностей в межах науково-обґрунтованих критеріїв прийнятного ризику.

Засвоївши дисципліну «Безпека життєдіяльності» здобувачі повинні володіти сукупністю загальнокультурних та професійних компетенцій з питань безпеки життєдіяльності у відповідних напрямках підготовки для вирішення професійних завдань, пов'язаних із гарантуванням збереження життя та здоров'я персоналу ОГ в умовах небезпечних і надзвичайних ситуацій.

В результаті вивчення дисципліни «Безпека життєдіяльності» студенти у відповідних напрямках підготовки повинні мати такі головні загальні та фахові компетенції.

Загальні компетенції:

- Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- Знання предметної галузі та розуміння професії
- Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- Здатність працювати в команді, використовуючи навички міжособистісної взаємодії

Програмні результати навчання

Уміти характеризувати анатомо-фізіологічні особливості організму школяра у різні вікові періоди, здійснювати профілактику захворювань з врахуванням вікових особливостей учнів, дотримуватись гігієнічних вимог при організації навчально-виховного процесу в школі з метою збереження і укріплення здоров'я, безпеки, дітей та підлітків.

Знати основні положення нормативно-правових актів з безпеки життєдіяльності у професійній діяльності; вміти планувати заходи з профілактики виробничого травматизму і професійної захворюваності, аналізувати та усувати причини нещасних випадків; знати і дотримуватися правил вимог протипожежної безпеки та захисту довкілля, вміти забезпечувати їхнє дотримання учнями, в тому числі з особливими потребами.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Основи безпеки життєдіяльності людини.

Тема 1. Категорійно-понятійний апарат з безпеки життєдіяльності, таксономія небезпек. Ризик як кількісна оцінка небезпек.

Тема 2. Природні загрози та характер їх проявів і дії на людей, тварин, рослин, об'єкти економіки.

Тема 3. Техногенні небезпеки та їх наслідки.

Тема 4. Соціально-політичні небезпеки, їх види та характеристики. Соціальні та психологічні фактори ризику. Поведінкові реакції населення у надзвичайних ситуаціях.

Тема 5. Психічні властивості і процеси особистості.

Змістовий модуль 2. Заходи щодо захисту життя людини.

Тема 1. Застосування ризик орієнтованого підходу для побудови імовірнісних структурно-логічних моделей виникнення та розвитку надзвичайних ситуацій.

Тема 2. Основні принципи і положення захисту населення і територій у разі надзвичайних ситуацій.

Тема 3. Управління силами та засобами об'єктів господарювання під час надзвичайних ситуацій.

Тема 4. Культура здоров'я людини.

Тема 5. Загальні принципи надання першої долікарської допомоги постраждалим.

Тема 6. Пожежна безпека. Засоби пожежогасіння.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1.												
Змістовий модуль 1. Основи безпеки життєдіяльності людини.												
Тема 1. Категорійно-понятійний апарат з безпеки	10	2	2			6	8	1	1			6

життєдіяльності, таксономія небезпек. Ризик як кількісна оцінка небезпек.												
Тема 2. Природні загрози та характер їх проявів і дії на людей, тварин, рослин, об'єкти економіки.	10	2	2			6	8					8
Тема 3. Техногенні небезпеки та їх наслідки.	10	2	2			6	8					8
Тема 4. Соціально-політичні небезпеки, їх види та характеристики. Соціальні та психологічні фактори ризику. Поведінкові реакції населення у надзвичайних ситуаціях.	10	2	2			6	10	1	1			8
Тема 5. Психічні властивості і процеси особистості.	7	1	2			4	6	8				8
Разом за змістовим модулем 1	47	9	6			28	42	2	2			39
Змістовий модуль 2. Заходи щодо захисту життя людини.												
Тема 1. Застосування ризик орієнтованого підходу для побудови імовірнісних структурно- логічних моделей виникнення та розвитку надзвичайних ситуацій.	5	1				4	8					8
Тема 2. Основні принципи і положення захисту населення і територій у разі надзвичайних	6	1	2			3	8	1	1			6

ситуацій.												
Тема 3. Управління силами та засобами об'єктів господарювання під час надзвичайних ситуацій.	4	1				3	8	1	1			6
Тема 4. Культура здоров'я людини.	8	2				6	8					8
Тема 5. Загальні принципи надання першої долікарської допомоги постраждалим.	10	2	2			6	8	1	1			6
Тема 6. Пожежна безпека. Засоби пожежогасіння.	10	2	2			6	8					8
Разом за змістовим модулем 2	43	9	6			28	48	2	2			45
Усього:	90	18	16			56	90	4	4			82

5. Теми практичних занять

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 1

Тема: Ризик як оцінка небезпеки

ПРАКТИЧНА РОБОТА №2

Тема: Небезпеки природного походження.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 3

Тема: Небезпеки техногенного походження та безпека в умовах надзвичайних ситуацій

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 4

Тема: Небезпеки соціального походження

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 5

Тема: Психофізіологічні особливості людини та безпека життєдіяльності.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 6

Тема: Захист населення в умовах надзвичайних ситуацій.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 7

Тема: Надання першої долікарської допомоги потерпілому

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 8

Тема: Пожежна безпека

6. Самостійна робота

Зміст самостійної роботи студентів з курсу складається з таких видів:

- написання ІНДЗ у вигляді реферату;
- опрацювання та конспектування окремих питань теоретичного матеріалу згідно робочої програми;
- Виконання практичних завдань протягом семестру;

Пошук додаткової інформації що до окремих питань курсу:

1. Актуальність проблем основ охорони праці та безпеки життєдіяльності.

Предмет курсу «Безпека життєдіяльності» його мета і завдання

2. Середовище проживання людини, характеристика, види. Біосфера, склад, розміри, компоненти, періоди розвитку

3. Безпека життєдіяльності – наука про безпеку. Небезпека, класифікація небезпек. Аксиома про потенційну небезпеку

4. Природні і антропогенні чинники середовища проживання. Небезпечні і шкідливі чинники середовища проживання

5. Взаємодія людини з середовищем проживання. Масштаби і наслідки впливу від'ємних чинників на людину і природне середовище

6. Основні види забруднень біосфери: а) фізичні; б) хімічні (органічні та неорганічні); в) біологічні

7. Енергетичне забруднення біосфери: теплові викиди, шум, вібрація, ультразвук, інфразвук

8. Енергетичне забруднення біосфери: іонізація, електромагнітні випромінювання, електромагнітні поля

9. Кризове становище в біосфері: причини та наслідки. Шляхи виходу з кризового становища

10. Кількісна оцінка небезпек. Ризик. Класифікація ризику. Оцінка міри ризику. Концепція прийняттого ризику

11. Людський фактор в проблемі безпеки. Основні форми діяльності людини

12. Психологічні і психофізичні характеристики людини: аналізатори людини (зоровий, слуховий, шкірний, кінестетичний, нюховий, смаковий), антропометричні характеристики, психічні функції і процеси

13. Працездатність людини і динаміка: фази працездатності, стрес і адаптація

14. Заходи по підтримці оптимальної працездатності людини

15. Психологія безпеки діяльності: психічні процеси, властивості і стан, поза межні форми психічного стану, особливі психічні стани

16. Виробничі психічні стани, класифікація

17. Психологічні причини утворення небезпечних ситуацій і виробничих травм

18. Стимулювання безпеки діяльності

19. Особливості групової психології. Психологічні причини здійснення помилок, поведження людини в аварійних ситуаціях

20. Профвідбір: мета, завдання, способи проведення
21. Ергономіка, мета, завдання. Взаємозв'язок «людина-машина»
22. Сумісність характеристик людини і виробничого середовища: інформаційна, біофізична, енергетична, просторово-антропометрична, техніко-естетична
23. Шкідливі чинники виробничого середовища і вимоги до навколишнього середовища із позицій безпеки життєдіяльності
24. Класифікація чинників виробничого середовища. Вплив мікроклімату, вібрації і шуму, освітлення. Хімічні чинники середовища
25. Принципи, методи і засоби забезпечення безпеки діяльності людини
26. Надзвичайні ситуації: визначення, класифікації, критерії
27. Причини виникнення надзвичайних ситуацій. Характеристика природних надзвичайних ситуацій
28. Надзвичайні ситуації мирного часу. Характеристика надзвичайних ситуацій техногенного походження
29. Питання безпеки життєдіяльності в законодавчих і нормативно-технічних документах. Єдина державна система попередження і ліквідації надзвичайних ситуацій

7. Індивідуальні завдання

Для ІНДЗ з курсу студентам пропонуються: реферат на вказані вище теми та презентація.

8. Методи навчання

1. Словесні:
 - пояснення;
 - розповідь;
 - бесіда.
2. Практичні :
 - лабораторні роботи.
3. Наочні:
 - ілюстрування;
 - демонстрування.

9. Методи контролю

1. Письмовий звіт;
2. Усне опитування;

10. Критерії оцінювання знань студентів з дисципліни

При викладанні дисципліни використовуються такі види навчальних занять, як лекції, практичні заняття, індивідуальне консультування і керівництво самостійною роботою студента. Протягом вивчення дисципліни студент повинен виконати у повному обсязі всі види робіт, що передбачені робочою навчальною програмою (відвідування лекцій та опрацювання лекційного матеріалу, виконання та захист практичних робіт, тестування, написання реферату та творчої роботи). У випадку якщо студент не виконав у повному обсязі всі види навчальних робіт, то залік він не отримує.

При оцінюванні знань студентів з дисципліни використовуються такі форми контролю, як засвоєння теоретичного матеріалу тем (лекційного матеріалу), що перевіряється опитуванням під час практичних занять; якість виконання практичних (набуття теоретичних знань і практичних умінь) перевіряється шляхом захисту кожної практичної роботи. Оцінка, яка виставляється за практичне складається з таких елементів: знання теоретичного матеріалу з теми практичної роботи; якість оформлення протоколу; вміння студента обґрунтувати прийняті рішення; своєчасний захист практичної роботи. Термін захисту практичної роботи вважається своєчасним, якщо студент захистив її після виконання роботи або на наступному занятті. За несвоєчасний захист практичної роботи виставляється оцінка «задовільно». Пропущене з поважної причини практичне заняття студент повинен відпрацювати в лабораторіях кафедри у встановлений викладачем термін. Оцінювання практичних проводиться за національною чотирибальною шкалою оцінювання.

Критерії оцінювання практичних робіт

Оцінка	Критерії оцінювання
8-7	Повне і міцне знання матеріалу, відповідно до вимог робочої програми, вільне оперування термінами і фактами, мова студента логічно обґрунтована та грамотно правильна.
6-5	Міцне знання матеріалу, відповідно до вимог робочої програми, при незначних неточностях, помилках (не більше 2-ох), мова студента логічно обґрунтована та граматично правильна
4-3	За знання матеріалу, відповідно до вимог робочої програми, при наявності помітних прогалин, неточностей, але таких, що не перешкоджають подальшому вивченню і виправляються студентом при допомозі викладача.
2-1	Часткове знання матеріалу, відповідно до вимог робочої програми, при наявності вагомих помітних неточностей, але таких, що не перешкоджають подальшому вивченню і виправляються студентом при допомозі викладача.
0	Незнання матеріалу, неповну, безсистемну відповідь і велику кількість помилок у відповіді, які студент не може виправити при допомозі викладача.

Критерії оцінювання самостійної роботи – ІНДЗ (реферату)

Оцінка ІНДЗ (реферат) – макс. 20 балів (зміст, оформлення – 10 балів; захист – 10 балів). Оцінювання проводиться за такою шкалою:

1. Зміст, оформлення.

Кількість балів «10-8»: бездоганно структурована робота, яка містить оформлені відповідно до вимог титульний аркуш, зміст, перелік умовних

позначень (за необхідності), вступ, основну частину, висновки, список використаних джерел, додатки (за необхідності), анотацію.

Кількість балів «8-6» свідчить про самостійне опрацювання теми, достатній об'єм опрацьованого матеріалу для формулювання власних висновків про ступінь вивчення проблеми. Структура роботи, її оформлення відповідає вимогам, що ставляться до робіт такого типу. Студент демонструє вміння формулювати мету і визначати завдання дослідження, при цьому він демонструє ознайомлення з основною літературою, але додаткову опрацював чи використав неповністю.

Кількість балів «6-4» ставиться за виконану роботу, яка відповідає темі і структурована відповідно до вимог. Студент виявляє здатність самостійно опрацювати 1-2 джерела літератури, але не демонструє її ґрунтовного усвідомлення. Є намагання підмінити власний виклад фрагментами чужих робіт.

Кількість балів «4-2» виставляється за роботу, написану на основі єдиного джерела, яке формує найзагальніше розуміння проблеми. Студент реферує матеріал, не виділяючи цитат, робить примітивні висновки.

Кількість балів «2-0» виставляється за ІНДЗ у вигляді короткого реферату з обраної проблеми, що носить характер неякісного конспекту. Оформляється з порушенням вимог.

2. Захист ІНДЗ.

Кількість балів «8-10»: захист роботи демонструє вільне володіння матеріалом, уміння відповідати на питання з теми, відстоювати власні позиції, опираючись на результати дослідження.

Кількість балів «6-8»: захист роботи показує орієнтацію студента в літературі з проблеми, здатність представити самостійно зібраний матеріал і висновки його дослідження. Але на питання відповідає невпевнено чи нечітко, інколи виникають труднощі із використанням понятійного апарату.

Кількість балів «4-6»: захист показує здатність студента відтворити основи роботи, але з порушенням логіки викладу, з елементами неточності, поверховості. Студент відповідає тільки на найпростіші питання.

Кількість балів «2-4»: студент виступає перед аудиторією, невпевнено переказуючи прочитаний текст, допускаючи помилки.

Кількість балів «0-2»: захист зводиться до зачитування короткого виступу.

За кожну практичну роботу (2 години) студент отримує бали в сумі = 50 балів та за підсумковий тест 40 балів. Ще + за самостійну роботу (ІНДЗ)=10 балів тобто в загальному 100 балів за дисципліну..

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самосійна робота								Підсумковий тест (залік)	ІНДЗ	Сума
Змютовий модуль 1				Змістовий модуль 2				40	10	100
T1,	T2	T3	T4	T1	T2	T3	T4			
5	5	5	5	3	3	4	5			
T5	25			T5	T6	25				
5				5	5					

T1, T2 ... T4 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

1. Опорні конспекти лекцій
2. Плани практичних занять

13. Рекомендована література

Основна література

1. Безпека життєдіяльності (забезпечення соціальної, техногенної та природної безпеки: Навч. посібник/ В.В. Бегун, І.М. Науменко - К.: , 2004. – 328с.
2. Березуцький В.В., Васьковець Л.А., Вершиніна Н.П. та ін. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник / За ред. проф. В.В. Березуцького. – Х.: Факт, 2005. – 348 с.
3. Желібо Є. П., Заверуха Н. М., Зацарний В. В. Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти України I-IV рівнів акредитації/ за ред. /Є. П. Желібо, і В.М. Пічі. – Львів: Піча Ю.В., К.: «Каравела», Львів: «Новий Світ», 2002. – 328 с.
4. Касьянов М.А., Ревенко Ю.П., Медяник В.О., Арнаут І.М., Друзь О.М., Тищенко Ю.А. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. – 284 с.
5. Концепція освіти з напрямом «Безпека життя і діяльності людини» / В.О. Кузнецов, В.В. Мухін, О.Ю. Буров та ін. // Інформаційний вісник. Вища освіта. – К.: Вид-во наук.-метод. центру вищої освіти МОНУ, 2001. – № 6. – С. 6–17.

6. Ліпкан В.А. Безпекознавство: Навч. посіб. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – 208 с.
7. Михайлюк В.О. Цивільний захист: Навч.посібник. Миколаїв: НУК, 2005. – ч.1. Соціальна, техногенна і природна безпека. – 136 с.
8. Михайлюк В.О., Халмурадов Б.Д. Цивільна безпека: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008, - 158 с.
9. Мохняк С.М., Дацько О.С., Козій О.І., Романів А.С., Петрук М.П., Скіра В.В., Васійчук В.О., Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник. Львів. Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2009.- 264 с.
10. Осипенко С.І., Іванов А.В. «Організація функціонального навчання у сфері цивільного захисту». Навчальний посібник. – К., 2008. – 286с.
11. Скобло Ю.С., Соколовська Т.Б., Мазоренко Д.І., Тіщенко Л.М., Троянов М.М. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації. – Київ: Кондор, 2003. – 424с.
12. Черняков О.Г., Кочін І.В., Сидоренко П.І., Букін В.Є, Костенецький М.І. Медицина катастроф. Навч. посібник. К.: «Здоров'я». 2001, - 348 с.
13. Яким Р.С. Безпека життєдіяльності. Навч. посіб. – Львів: Видавництво «Бескид Біт», 2005. – 304 с.
14. Яремко З.М. Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник. Львів. Видавничий центр ЛНУ ім. Ів. Франка, 2005.- 301 с.

Додаткова література

15. Бегун В.В., Бегун С.В., Широков С.В. Казачков І.В., Литвинов В.В., Письменный Е.Н. Культура безопасности на ядерных объектах Украины. Учебн. пособие. – К. НТУУ КПИ, 2009, -363с.
16. Безопасность жизнедеятельности: Учебник / Под ред. проф. Э.А. Арустамова. – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Изд. дом «Дашков и К», 2000. – 678 с.
17. Безпека життєдіяльності: Навч. посіб. / О.С. Баб'як, О.М. Сітенко, І.В. Ківва та ін. – Х.: Ранок, 2000. – 304 с.
18. Заплатинський В. М. Полімовний тлумачний словник з безпеки. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 120 с. ISBN 978-911-01-0002-1
19. Заплатинський В., Матис Й. Безопасность в эру глобализации. Монография. – ЦУЛ, 2010.- 142.
20. Іванова І.В., Заплатинський В.М., Гвоздїй С.П. «Безпека життєдіяльності» навчально-контролюючі тести. – Київ: «Саміт-книга», 2005. – 148 с.
21. Импульсная техника пожаротушения и многоплановой защиты. Изд.3-е, с изм. и доп./ Сост. В.Д.Захматов, А.С. Кожемякин. – Черкассы: ЧГТУ, 2002. – 31 с.
22. Кулалаева Н.В., Михайлюк В.О., Халмурадов Б.Д., Ручні та пересувні засоби пожежогасіння: основні типи, будова та безпечне використання. Навчальний посібник. Київ, 2011. – 189 с.
23. Кулешов Н.І., Уваров Ю.В., Олейник Є.Л., Пустомельник В.П., Єгурнов Ф.І. Пожежна безпека будівель та споруд. – Харків, 2004. – 271 с.
24. Літвак С. М., Михайлюк В. О. Безпека життєдіяльності. Навч. посібник.

- Миколаїв. - ТОВ «Компанія ВІД» . – 2001. – 230 с.
25. Надзвичайні ситуації. Основи законодавства України. – К., 1998. – 544 с.
 26. Основи соціоекології: Навч. посіб. / Г.О. Бачинський, Н.В. Бернада, В.Д. Бондаренко та ін.; За ред. Г. О. Бачинського. – К.: Вища шк., 1995. – 238 с.
 27. Павленко А. Р. Компьютер и здоровье. Решение проблемы. 3-е изд., перераб. и доп. – К.: «Основа», 1998. – 152 с.
 28. Пістун І. П. Безпека життєдіяльності: Навч. посіб. – Суми: Університет. книга, 1999. – 301 с.
 29. Правила пожежної безпеки в Україні, затверджені наказом МНС України 19.10.2004 року № 126
 30. Смоляр В. І. Фізіологія та гігієна харчування. Підручник для студентів. – К.: «Здоров'я», 2000. – 335 с.
 31. Халмурадов Б.Д. Безпека життєдіяльності. Перша допомога в надзвичайних ситуаціях: Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 138 с.
 32. Ярошевська В.М., Ярошевський М.М., Москальов І.В. Безпека життєдіяльності. – К.: НМЦ, 1997. – 292 с.

Internet-джерела

33. Офіційне інтернет-представництво Президента України <http://www.president.gov.ua/>.
34. Верховна Рада України <http://www.rada.kiev.ua> .
35. Кабінет Міністрів України <http://www.kmu.gov.ua/>.
36. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України <http://www.mon.gov.ua>, www.osvita.com.
37. Міністерство екології та природних ресурсів України <http://www.menr.gov.ua/>.
38. Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи <http://www.mns.gov.ua/>.
39. Рада національної безпеки і оборони України <http://www.rainbow.gov.ua/>.
40. Постійне представництво України при ООН <http://www.uamission.org/>.
41. Північноатлантичний альянс (НАТО) <http://www.nato.int/>.
42. Новини про поточні події у світі, в т. ч. про надзвичайні ситуації <http://www.100top.ru/news/> (російською мовою).
43. Сайт, присвячений землетрусам та сейсмічному районуванню території <http://www.scgis.ru/russian/>.
44. Сайт, присвячений надзвичайним ситуаціям природного характеру <http://chronicl.chat.ru/>.
45. Офіційний сайт Американського вулканологічного товариства <http://vulcan.wr.usgs.gov/> (англійською мовою).
46. Український інститут досліджень навколишнього середовища і ресурсів при Раді національної безпеки і оборони України <http://www.erriu.ukrtel.net/index.htm>.
47. <http://www.dnopr.kiev.ua> - Офіційний сайт Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду (Держгірпромнагляду).

48. <http://www.social.org.ua> - Офіційний сайт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.
49. <http://www.iacis.ru> - Официальный сайт Межпарламентской Ассамблеи государств–участников Содружества Независимых Государств (МПА СНГ).
50. <http://base.safework.ru/iloenc> - Энциклопедия по охране и безопасности труда МОТ.
51. <http://base.safework.ru/safework> - Библиотека безопасного труда МОТ.
52. <http://www.nau.ua> - Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)».

Зміни та доповнення, внесені в робочу програму
На 20__ – 20__ навчальний рік

Ухвалені на засіданні кафедри Протокол № __ від _____
Завідувач кафедри _____

Внесені зміни та доповнення затверджую
Проректор з навчальної роботи

_____ 20__ р.

На 20__ – 20__ навчальний рік

Ухвалені на засіданні кафедри Протокол № __ від _____
Завідувач кафедри _____

Внесені зміни та доповнення затверджую
Проректор з навчальної роботи

_____ 20__ р.